

Савчук Кіріл Олександрович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: Ялова Оксана
Володимирівна, доцент кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

МОВНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМАТИКА, КРИТИКА ТА ЗАОХОЧЕННЯ

Використання мови має фундаментальний вплив на підтримання стабільності і налагодження взаємопорозуміння всередині країни та суспільства загалом. Тема є актуальною на сьогоднішній день, бо відповідно всі видозміни державної політики та законодавчі акти, що регламентують взаємовідносини в цій галузі, безсумнівно мають безпрецедентний вплив на соціум.

На різних етапах розвитку мовна політика набувала нових відтінків, що підкріплювалось видозміненням законодавством. З перших років незалежності мовні відносини регламентував закон «Про мови в Українській РСР», прийнятий ще за часів СРСР, у 1989 році. Це поклало початок суперечкам в середині країни щодо надання певним мовам особистих прав. Радикально налаштовані групи, навпаки, виступали за більшу монополію української мови в інформаційному та культурному просторі.

У зв'язку з цим 12 лютого 1991 року було запропоновано «Державну програму розвитку української мови та інших національних мов в Українській РСР на період до 2000 року», метою було поступове розширення україномовного осередку в різних регіонах України, проте програма проходила повільно, а на Півдні та Сході країни не ефективно.

Щоб зрозуміти історію прийняття певних програм та законодавчих актів, які уряд впроваджує у сфері розвитку державної мови, варто проаналізувати мовну ситуацію для кращого розуміння розшарування у суспільстві з даного питання. Звернувшись до соціологічних опитувань, певною мірою зазначається наступне: для більшості опитаних рідною є українська мова «(63%), російську визнали рідною третина опитаних (35%). Вдома та в родинному колі приблизно однакова частина опитаних як правило спілкуються російською та українською мовами (по 49%). Українська мова займає лідерство у сфері формального спілкування – в учбових закладах

(53%), тоді як російська переважає у неформальному спілкуванні – з друзями та знайомими (52%), в Інтернеті (56%)». [2]

Таким чином, українську мову частіше використовують на Заході та в Центральній частині України, а також у малих населених пунктах, тоді як російська домінує на Сході та Півдні, а також у великих містах. У зв'язку з вищезгаданими цифрами, український уряд у різні часи за свою каденцією намагався проводити політику популяризації та закріплення української мови. Хоча, на різних етапах відбувались різні спроби, оцінку котрим і сьогодні в повній мірі не можуть дати, адже певні політичні та соціальні групи нищівно вдавались до критики, або ж всіляко підтримували провладні ініціативи.

За президентства Віктора Ющенка було знову впроваджено заходи щодо мови, таким чином підписано Указ Президента України № 625 від 18.07.2006 про утворення Ради з питань етнонаціональної політики, яка мала взяти курс на утворення і вживання заходів стосовно використання та захисту державної мови та мов національних меншин. Закон втратив чинності після започаткування нової політики в даній галузі у 2010 році. Підкріплювалась нова політика Законом України «Про засади державної мовної політики» № 5029-VI (неофіційно відомим, як «Закон Ківалова-Колесніченка»). Верховна Рада ухвалила новий закон 5 червня 2012 року, а вже 8 червня тодішній президент Віктор Янукович і голова парламенту Володимир Литвин закріпили його своїми підписами. «Основна ідея полягала у наданні значної автономії мовам національних меншин, у певних регіонах, якщо кількість носіїв перевищувала відмітку у 10%» [3]. На відміну від західних регіонів, Донецька, Харківська та Луганські обласні ради висловили підтримку новому правовому акту. Таким чином, окрім нового прецеденту нестабільності в середині країни, мовне питання дало можливість лідерам думок, висловлюватись про розділ України на російськомовний схід і україномовний захід.

Однак, варто розібрати для повного розуміння поточної ситуації в країні, чинне мовне законодавство, ставлення до цього питання людей, політиків, експертів, нашого суспільства. Звичайно, кардинальні зміни відносно державної мови відбулись після Революції 2013-2014 року в Україні, хоча на законодавчому рівні, окрім деяких правок у 2015 році змін до чинного мовного закону не відбувалось.

Норми провадження 2012 року були чинні до 16 травня 2019 року, поки, тодішній п'ятий президент України, Петро Порошенко наприкінці своєї каденції і спікер Верховної Ради Андрій Парубій не підписали новий документ: Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Через два місяці після публікації даного акту, він набув чинності. Основні

нововведення, окрім більшого контролю стосовно дотримання державної мови у більшості сфер вжитку громадян, було ще й започаткування інституції Уповноваженого із захисту державної мови. «Цьому чиновнику можна подати скаргу на порушення закону чи ваших прав на вивчення української мови. Створена Національна комісія зі стандартів державної мови – спеціалізований центральний орган виконавчої влади, який контролює обробку й утвердження стандартів української мови.» [6]

Однак не всі норми закону набули чинності одночасно. Наприклад, наукова сфера перейшла на державну мову ще у 2020 році, а сфера театру перейшла на українську з 16 липня 2021 року. У сфері послуг українську затверджено вже 16 січня поточного року. Мову тепер зобов'язані використовувати за замовчуванням касири в магазинах, офіціанти, продавці-консультанти, репетитори, тренери, — загалом усі, хто отримує гроші за свої послуги. Функціонування відбувається таким чином, що будь-який запит до покупця має бути державною мовою і лише на прохання клієнта можна (але не обов'язково) перейти на іншу мову.

Ірина Фаріон – депутат Верховної Ради VII скликання, член Політради ВО «Свобода» – дала з приводу нового закону такий коментар: «Мовна стаття цього закону – це ще один показовий відступ України в мовній політиці на користь чужих мов, і передусім мов колишніх і теперішніх окупантів» [7].

«Примусова одномовність для багатомовних українців – це не просто не конституційно. Це акт агресії проти народу» [4] – такий відгук для видання «Страна UA» залишила колишній Міністр Юстиції України Олена Лукаш.

Олена Лукаш та Віталій Журавський (правознавець, депутат Верховної Ради України III, VI, VII скликань) посилаються у своїх коментарях на : статтю 24 Конституції України, яка «недвозначно вказує, що не може бути привілеїв чи обмежень за мовними ознаками, стаття 10 «гарантує вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України та Європейську хартію мов національних меншин» [1].

Таким чином, бачимо, що деякі експерти взагалі вказують на можливість неконституційного прийняття мовного закону від 16.05.2019 року. «В свою чергу послы Російської Федерації ініціювали засідання Ради Безпеки ООН що до перегляду норм цього законодавства на наявність в них пригнічення мов національних меншин.» [5] Засідання не відбулось через звинувачення у відтворенні Росією тиску на Україну.

Отже, у такому дискусійному питанні, як мова під час складання законодавчих актів, автори законів мають керуватись принципом плюралізму думок, при цьому, державна мова має

фундаментальну роль при побудові взаємовідносин у багатонаціональній Україні. Безумовно має бути єдиний інструмент для зв'язку у соціумі, проте в подальшому має сенс вибудовувати мовну політику таким чином, щоб створити зручні умови для іномовців, або людей, які погано володіють українською чи взагалі її не вивчали в свій час. При цьому впроваджуючи поступові дії що до асиміляції в цій сфері молодого та підростаючого покоління, робити це не шляхом примусу, а методом популяризації державної мови, звичайно із дотриманням конституційних прав кожного громадянина, адже впоравшись із внутрішніми проблемами ми досягнемо зовнішніх геополітичних цілей, заставою чого буде цілісність і єдність нашого народу.

Список використаних джерел

1. Журавський В. С. Через коліно мовне питання і спокою не забезпечити // URL: <https://strana.today/opinions/278887-cherез-koleno-jazykovoј-vopros-ne-reshit-i-spokojstvie-ne-obespechit.html>
2. Жиленко Д. М. Дослідження: мовна ситуація в Україні // Kantar TNS Online Track. URL: <https://tns-ua.com/news/doslidzhennya-movna-situatsiya-v-ukrayini>
3. Закон України «Про засади державної мовної політики» № 5029-VI від 03.07.2012.
4. Лукаш О. Л. Що говорить Конституція. Алгоритм дій. URL: <https://strana.today/articles/analysis/311738-chto-delat-esli-zastavljajut-sobljudat-jazykovoј-zakon.html>
5. Самицький О. С. Закон про мову: що треба знати про зміну статусу російської в Україні // Deutsche Welle (UKR.)
6. Тищенко Ю П., Степанюк Д. Н. Мова як дім буття в контексті освітньої реформи // Український незалежний центр політичних досліджень. Київ, 2012.
7. Фаріон І. Д. Про мовний Вавилон у середній школі (у світлі ухваленого Закону «Про повну загальну середню освіту») // Українська Правда.